

Wordt het Westen wakker?

- door Jan A. Schippers -

Een desastreuze dag. Dinsdag 11 september 2001. Moorddadige aanslagen op Amerikaans grondgebied veroorzaken een onverwachte schok bij veel mensen. De *Twin Towers* van het *World Trade Center* in New York, twee *sky-scrapers*, verdwijnen uit de *skyline* van de stad. Een deel van het Pentagon in Washington verwordt eveneens tot puin. Een vierde vliegtuig (door de kapers vermoedelijk 'bestemd' voor het Witte Huis) stort onder verdachte omstandigheden in Pittsburg neer. Ongeveer vierduizend slachtoffers verliezen het leven. Vele gewonden ondervinden nu nog steeds de gevolgen van deze rampen.

Deze aanvallen hebben als doel de beschaafde wereld met haar waarden van vrijheid en democratie te ontwrichten, zo stelde de Amerikaanse president George W. Bush. Sommigen concluderen aan de hand van deze woorden al snel dat er sprake is van een beschavingsconflict. De moslims die in een ver verleden de culturele toon zetten, zouden zich door het arrogante westen op de tweede of derde rang gezet en als 'achterlijken' bejegend voelen. Niettegenstaande het feit dat Westerse mogendheden zich van tijd tot tijd wel degelijk aanmatigend opstellen, versimpelt deze benadering toch de werkelijkheid. Want de islamitische wereld is bepaald niet homogeen. De islam kent verschillende stromingen, waarvan

de soennitische (ca 80%) en de sji'itische (ca 20%) veruit de grootste zijn. Maar er bestaan ook grote verschillen binnen deze stromingen.

Verder is 'de moslimwereld' verdeeld in verschillende staten, die zorgen voor een 'nationalistische' belangenstrijd tussen islamitische staten. En om een vaak vergeten dimensie toe te voegen: de islamitische landen zijn op hun beurt vrijwel allemaal 'gevierendeeld': het regime (dat vaak niet in godsdienst is geïnteresseerd, maar in welvaart en macht), de godsdienstige of geestelijke leiders (dat vaak geen rekening houdt met economisch belangen en internationale politiek), een oppositionele fundamentalistische elite en de 'gewone' bevolking, qua omvang de grootste groep. In landen waar het regime wordt gesteund door het westen, vaak de Verenigde Staten, of dankzij enorme oliereserves stevig in het zadel zit (Saudi-Arabië, Koeweit), vormt de islam een herkenningpunt voor de organisatie en cohesie van de oppositionele groeperingen. Wie de driedimensionale diversiteit in rekening brengt, moet concluderen dat er van een beschavingsconflict geen sprake kan zijn.

Religie lijkt daarentegen wel een rol te spelen. Maar dan wel op een manier die zelden correct omschreven wordt door de spraakmakers en opiniemakers die de Nederlandse dag- en week-

Manhattan

bladen rijk zijn. Het gaat namelijk om een gecompliceerd intern conflict binnen de tot op het bot verdeelde moslimgemeenschap dat politieke, maatschappelijke en religieuze aspecten heeft.

Om met het laatste te beginnen: de religieuze kant van de zaak is dat veel min of meer repressieve regimes in islamitische landen qua moslimkarakter niet 'zuiver' genoeg zijn. Ze zijn naar de smaak van geestelijke leiders, en zeker van de radicalen onder hen, te seculier omdat wetgeving en rechtspraak niet gemodelleerd zijn volgens de sjaria-wetgeving. Het maatschappelijke aspect is dat veel moslims in armoede leven of op zijn minst lang aanmerkelijk veel minder luxe, comfort en opleidingsmogelijkheden hebben dan de intellectuele en politieke bovenlaag. In een dergelijke situatie is een pleidooi voor sociale gerechtigheid met een beroep op de Koran begrijpelijk. Hier komt echter een politieke factor bij: de invloed van het Westen of van Amerika op de politieke situatie in het land. Want in de ogen van veel islamitische gelovigen staat de westerse samenleving synoniem voor zedenbederf, normloosheid en materialisme. En zeker wanneer een repressief regime zich op de been weet te houden door buitenlandse financiële en militaire steun, hebben radicale groeperingen voldoende kritieke massa aan voedingsbodem waarin het onkruid van hun ideeën goed gedijt.

Het moslimfundamentalisme, dat trouwens vele varianten kent, is aantrekkelijker naarmate het ervaren of gepercipieerde onrecht groter is, de onzekerheid omtrent toekomstige bestaansmogelijkheden toeneemt en het verlies van cultuur en traditie zich nadrukkelijker doet gevoelen. Met name in landen zoals Pakistan en Indonesië slagen fanatici erin kansarme jongeren aan zich te verbinden. Maar ook intellectueel begaafde en vaak in het westen opgeleide moslimjongeren – mogelijk kampend met een identiteitsprobleem – weten zich aangesproken door de besliste, zwart-witte scheiding van 'goeden' en 'kwaden' en de solide (heils)zekerheid die het fundamentalisme biedt.

Hoe verminder je nu de aantrekkingskracht van fundamentalistische stromingen? Liberale politici en andere humanistische denkers die pleiten voor het uitbannen van religie uit het publieke leven, spannen het paard achter de wagen. Ze zijn niet alleen blind voor het specifiek levensbeschouwelijke en tijdgebonden karakter van eigen opvattingen, maar zien ook over het hoofd dat het hier gaat om geperverteerde vormen van religie, waarin macht, haat en gewetensdwang de toon van de miserabele muziek bepalen. Al speelt (misbruik van) religie een rol, van een religieus conflict is om redenen hiervoor genoemd geen sprake.

Een kruistocht tegen het kwaad – met militaire middelen – gesteund door een brede coalitie van staten, biedt slechts op korte termijn

soelaas. Het onkruid van het fundamentalisme heeft veel weg van een veenbrand die ondergronds voortwoekert. Meer kennis van elkaars culturen en religies geeft op lange termijn waarschijnlijk een duurzamer effect. Beide strategieën bannen het kwaad echter nooit uit deze wereld.

De schok van 11 september zou een genezende werking kunnen hebben, wanneer westerlingen zichzelf een spiegel voorhouden. Het economisch imperialisme, de ongezonde welvaartsdrang, de uiterst matige omvang van ontwikkelingshulp (EU 0,33% bnp; VS 0,10% bnp), de monocultuur die bijvoorbeeld blijkt uit de wijde verbreiding van MTV, de permissiviteit en onverschilligheid, de hypocrisie, het 'met twee maten meten' als het gaat om de handhaving van mensenrechten, de overmatige belasting van het leefmilieu, de drang tot technologische perfectionering van het menselijk bestaan ... deze rij van 'ongerechtigheden' zou westerse landen moeten behoeden voor een arrogante houding jegens staten die gestempeld zijn door een andere cultuur. Erkenning van eigen kwetsbaarheid, onvolmaaktheid en gebrek aan rechtvaardigheid laat zich echter moeilijk rijmen met de *Realpolitik* die staten gewend zijn te voeren.

In het maatschappelijke en politieke debat is het de taak van christenen om het onderscheid tussen de christelijke religie en geperverteerde vormen daarvan helder te maken. Fundamentalisme zet de bijbelse barmhartigheid en verzoening namelijk buiten spel. Het neerzien op ongelovige, andersdenkende medemensen of (zogenoemd) dwalende medechristenen laat je wel uit je lijf, wanneer je overtuigd bent van eigen zonden en van je persoonlijke afhankelijkheid van genade. Wie God in Christus heeft leren kennen als de néderige God, bedrijft geen 'theocratisch' imperialisme in politiek of samenleving. Hij belijdt wel Christus als Heere en legt desgevraagd verantwoording af van de hoop die in hem is. In deze tijd, die soms zindert van spiritualiteit, zal ieder christen er alert op moeten zijn om leugenachtige ideologieën of religies te ontmaskeren en te onthullen hoe zij mensen op het dwaalspoor van zelfverlossing of autonomie leiden.

De vraag of 'het Westen' echt wakker wordt door het weksignaal van 11 september is op dit moment nog niet ten gronde te beantwoorden. Mochten westerlingen werkelijk wakker worden, zouden ze er goed aan doen hun eigen ogen eens grondig uit te wrijven zodat ze flinters van fundamentalisme niet alleen bij anderen opmerken.

Personalia

Drs. J.A. Schippers is beleidsmedewerker van de Eurofractie ChristenUnie-SGP. Hij schreef dit artikel op persoonlijke titel.